

IV. NEKROLOGI

PROFESOR DR HAB. WAĆLAW WILCZYŃSKI (1923-2008)

Waćław Wilczyński urodził się 31 lipca 1923 r. w Warszawie. Jego ojciec – również Waćław – był pracownikiem Banku Polskiego, w tym – w latach trzydziestych XX w. – m.in. Zastępcą Dyrektora Polskiej Kasy Rządowej w ówczesnym Wolnym Mieście Gdańsku oraz Oddziału Banku Polskiego w Częstochowie, zaś w okresie powojennym – wieloletnim Dyrektorem Oddziału Narodowego Banku Polskiego w tejże Częstochowie. Jego matka, Janina, zmarła już w 1925 r.

Dzieciństwo spędził Waćław Wilczyński w Poznaniu, a lata szkolne – w związku z częstymi przeniesieniami służbowymi ojca – także w Gdańsku, Gnieźnie i Częstochowie. W tym ostatnim mieście przebywał przez cały niemal okres okupacji hitlerowskiej i tu również – w 1943 r. w tajnym Liceum Ziem Zachodnich – uzyskał maturę.

Wcześniej jeszcze, bo w listopadzie 1940 r., jako członek konspiracyjnego harcerstwa, stał się również żołnierzem „Szarych Szeregów” i w następnych latach (Bojowe Szkoły, Grupy Szturmowe) brał udział w licznych akcjach związanych z udzielaniem pomocy prześladowanej ludności, jak również mających na celu zdobywanie broni i sprzętu radiowego oraz w różnych formach dywersji. Ukończył także – ze stopniem kaprala podchorążego – tajny kurs podchorążówki, a 1 stycznia 1945 r. został mianowany na stopień podporucznika AK.

Podczas okupacji niemieckiej, w celu zdobycia środków na utrzymanie, W. Wilczyński pracował jednocześnie zarobkowo w różnych instytucjach bankowych, m.in. w Komunalnej Kasie Oszczędności oraz w Banku Rolnym. Powołany do tzw. Baudienstu, zatrudniony został w niemieckim urzędzie budownictwa wojskowego, gdzie – będąc tłumaczem – wykonywał zarazem różnorodne zadania wywiadowcze na rzecz Armii Krajowej.

Jeszcze przed końcem 1944 r. rozpoczął studia w tajnej Szkole Głównej Handlowej (przeniesionej do Częstochowy po upadku powstania warszawskiego) i kierowanej przez profesora Edwarda Lipińskiego. Studia te – po zaliczeniu pierwszego roku – kontynuował w Akademii Handlowej w Poznaniu. Ukończył je w 1948 r. uzyskując magisterium na podstawie pracy dotyczącej problemów gospodarki planowej w polskim piśmiennictwie ekonomicznym, przygotowanej pod kierunkiem profesora Jana Zdzitowieckiego. Na propozycję promotora został najpierw asystentem-wolontariuszem (pracując jednocześnie w Poznańskich Zakładach Ceramiki Czerwonej), a następnie po 1949 r. adiunktem i zastępcą profesora w – wtedy już – Wyższej Szkole Ekonomicznej.

W latach 1954-1957 przygotowywał rozprawę doktorską pod indywidualną opieką naukową profesora Edwarda Taylora i to w warunkach występujących wówczas w Polsce ograniczeń praw do doktoryzowania się oraz – i przede wszystkim – w sytuacji, gdy E. Taylor był (z powodów politycznych w latach 1949-1956) odsunięty od pracy na Uniwersytecie Poznańskim. Dysertacja doktorska W. Wilczyńskiego, nosząca tytuł *Ewolucja teorii konkurencji*, została ostatecznie obroniona 30 czerwca 1959 r. w Wyższej Szkole Ekonomicznej i zarazem odnotowana w jej annałach jako w ogóle pierwsza praca uwieńczona stopniem doktora nauk ekonomicznych nadanym przez tę Uczelnię. W rok później, pod tytułem *Podstawowe kierunki współczesnej teorii konkurencji*, została wydana drukiem (PWN, Warszawa-Poznań 1960).

Kolejny stopień naukowy W. Wilczyński zdobył w 1963 r. habilitując się (na podstawie stale powiększającego się dorobku oraz pracy habilitacyjnej *Rynek sprzedawcy i rynek nabywcy a optymalne wykorzystanie zasobów*) w Szkole Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie. Rozprawa powyższa

stała się przy tym podstawą jednej z ważniejszych (w twórczości W. Wilczyńskiego) i absolutnie nowatorskiej (dla tamtej epoki) publikacji *Rachunek ekonomiczny a mechanizm rynkowy* (PWE, Warszawa 1965). Ten swoisty „manifest rynkowy” Autora w warunkach gospodarki centralnie zarządzanej stał się niezwykle doniosłym i ożywym wkładem do rozwoju polskiej (choć nie tylko) myśli ekonomicznej. Publikacja ta spotkała się w środowisku ekonomistów nie tylko z wielkim zainteresowaniem i uznaniem (czego wyrazem stała się m.in. przyznana za nią W. Wilczyńskiemu nagroda im. Oskara Langego w 1967 r.) ale również, z wcale groźnymi w tamtych czasach, zarzutami o „rewizjonizm ekonomiczny”.

Dalsza – ustawiczna, ambitna, na wskroś oryginalna i owocna – twórczość naukowa W. Wilczyńskiego i Jego działalność społeczno-zawodowa, przynosząc liczne i kolejne publikacje, pozwala Mu – po okresie pracy na stanowisku docenta (w latach 1964-1970) – uzyskać w 1970 r. tytuł profesora nadzwyczajnego nauk ekonomicznych, a w 1976 r. – zwyczajnego.

Dorobek naukowy i publicystyczny Profesora Wilczyńskiego obejmuje łącznie ponad 600 pozycji, w tym liczne publikacje książkowe i artykułowe, które zyskały rozgłos nie tylko krajowy, ale i zagraniczny jako prace ogłaszane drukiem w liczących się i prestiżowych wydawnictwach, czasopismach i ośrodkach naukowo-badawczych. W dorobku tym mieści się również blisko 50 publikacji naukowych wydanych za granicą (zwłaszcza w języku angielskim i niemieckim), jak również ok. 250 pozycji publicystycznych.

Twórczość naukowa Profesora wpisuje się zwłaszcza w problematykę przynależną teorii ekonomii i polityce gospodarczej. W szczególności koncentrowała się ona na problemach funkcjonowania szeroko pojętej gospodarki narodowej i światowej, z uwzględnieniem zwłaszcza kwestii ustrojowych. Ważną płaszczyzną zainteresowań i dokonań naukowych Profesora były przy tym relacje między rolą państwa i rynku w gospodarce, miejsce i funkcje mechanizmu rynkowego i związanych z nim kategorii towarowo-pięniężnych, jak również innych jeszcze kategorii i instytucji oraz podmiotów ekonomicznych, występujących i działających w różnych warunkach własnościowych, instytucjonalnych i funkcjonalnych, organizacyjnych i zarządczych.

Doceniając makroekonomiczny aspekt społecznego procesu gospodarowania, w tym także widziany poprzez pryzmat i analizę własności państwowej i prywatnej oraz celów, środków i skutków polityki gospodarczej i to pojętej nie tylko instrumentalnie (a służącej bieżącym potrzebom równoważenia gospodarki), ale także jako ustrojowej (i mającej wpływ na równowagę systemową w warunkach dynamicznego wzrostu gospodarczego), Profesor W. Wilczyński nigdy nie lekcewał mikroekonomicznego wymiaru teorii i praktyki gospodarowania. Wręcz przeciwnie – w swoich licznych i różnorodnych opracowaniach naukowych nieustannie i uporczywie podnosił znaczenie racjonalnej działalności mikropodmiotów oraz roli wyboru i rachunku ekonomicznego w tej działalności.

Trudne lata osiemdziesiąte dwudziestego wieku to zarazem szczególnie wzmógłony okres twórczości naukowej Profesora. Analizując i oceniając na bieżąco – z jednej strony – pogłębiający się kryzys gospodarczy i społeczno-polityczny w gospodarce polskiej i w funkcjonowaniu polskiego państwa, a z drugiej – dostrzegając konieczność głębokiej i kompleksowej oraz ustrojowo pojętej reformy gospodarczej, Profesor W. Wilczyński zdecydowanie opowiadał się za taką reformą, wskazując na jej uwarunkowania i możliwe cele oraz kierunki i sposoby wdrażania.

Przeobrażenia ustrojowe związane z odejściem od gospodarki scentralizowanej oraz budowa (i odbudowa) gospodarki rynkowej w Polsce w ostatniej dekadzie XX i w początkach XXI w., przyniosły kolejne, liczne i jeszcze bardziej znaczące publikacje W. Wilczyńskiego. Będąc jednym z najważniejszych – w tamtych czasach – prekursorów przemian społeczno-ustrojowych, opartych na wolności gospodarczej i prywatnej własności oraz dominacji rynku, nieustannie dawał temu wyraz jako ich – z „gorącym” sercem, ale też i „chłodnym” umysłem – zwolennik.

Będąc uczonym ekonomistą i popularnym publicystą ekonomicznym, był również W. Wilczyński niewątpliwie wybitnym i nadzwyczaj zasłużonym – jako nauczyciel akademicki – wykładawcą i wychowawcą. Jego prowadzone ze swobodą, okraszane humorem, inspirujące i odwołujące się do literatury oraz ogłędu rzeczywistości wykłady zawsze cieszyły się dużym zainteresowaniem i uznaniem studentów.

Przekazując im swoją wiedzę i doświadczenie oraz nieunikając prezentacji własnych poglądów i przekonań, Profesor zachęcał równocześnie swoich studentów na wykładach z teorii ekonomii, historii myśli ekonomicznej czy też polityki gospodarczej, jak również na prowadzonych seminariach magisterskich i doktoranckich, do poznawania istniejącego dorobku ekonomii i także – samodzielnego myślenia. Ponadto, co niemniej ważne, do wykorzystywania zdobytej wiedzy i pozyskiwanych

umiejętności w praktyce gospodarczej, w racjonalnym postępowaniu, w codziennej pracy na rzecz gospodarki i społeczeństwa.

Uczestnicząc w procesie dydaktycznym oraz w organizacji życia naukowego, Profesor W. Wilczyński „dochował” się m.in. ponad 120 magistrantów i 21 doktorantów. Był również autorem ponad 100 recenzji prac doktorskich i habilitacyjnych, a także kilkunastu wniosków o nadanie tytułu naukowego profesora. Spośród Jego doktorantów dziewięciu uzyskało stopień doktora habilitowanego nauk ekonomicznych, a sześciu – tytuł profesora tych nauk. O randze i poważaniu Profesora w życiu naukowym i zawodowym środowiska ekonomistów polskich świadczyć może i to, że był on promotorem doktoratów *honoris causa* tak wybitnych postaci, jak: Margaret Thatcher (AE, Poznań 1996) i Leszek Balcerowicz (AE, Poznań 2006). Sam też, w uznaniu zasług i osiągnięć w swojej działalności naukowej, zawodowej i społecznej, uhonorowany został przez swoją macierzystą Alma Mater (jako jedyny – jak dotąd – spośród jej absolwentów) uroczystym odnowieniem dyplomu „Doktora Nauk Ekonomicznych”.

W Akademii Ekonomicznej (jako kontynuującej, rozwijającej oraz pomnażającej – od 1974 r. – dzieło i dorobek jej znamienitych poprzedniczek) Profesor W. Wilczyński przechodząc wszystkie i kolejne stopnie swojej kariery naukowej i dydaktycznej – pełnił szereg organizacyjnych (i o dużym znaczeniu) funkcji. Był m.in. kierownikiem Katedry Ekonomii Politycznej (w latach 1967-1969) oraz Dyrektorem Instytutu Ekonomii Politycznej – a następnie – Teorii Ekonomicznych (w latach 1969-1991). W tym ostatnim okresie pełnił również funkcję kierownika Zakładu Historii Myśli Ekonomicznej. Od lat dziewięćdziesiątych był natomiast emerytowanym profesorem Katedry Historii Myśli Ekonomicznej Akademii Ekonomicznej (od 1 września 2008 r. Katedry Teorii i Historii Ekonomii), jak również i Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.

W. Wilczyński był także – od lat siedemdziesiątych dwudziestego wieku – wieloletnim członkiem Komitetu Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, w latach 1973-1984 był członkiem Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Naukowych, a ponadto – także przez szereg lat – Sekcji Nauk Ekonomicznych Komitetu Badań Naukowych. Przez wiele lat swojej pracy był związany również z działalnością Instytutu Zachodniego w Poznaniu, gdzie pełnił m.in. funkcje członka Rady Naukowej, a na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. – także Kuratorium. Jako uznany naukowiec i dydaktyk był też Profesor zapraszany z wykładami i do współpracy naukowo-badawczej przez liczne i różnorodne ośrodki uczelniane oraz naukowe europejskie i amerykańskie.

W życiu Profesora ogromną rolę odgrywała także Jego działalność jako niestrudzonego społecznika i działacza gospodarczego. Wśród bardziej zinstytucjonalizowanych „ciał” doradczych i mających – przynajmniej z założenia – wspomagać radą ośrodki władzy politycznej i gospodarczej (na szczeblu centralnym i regionalnym), na uwagę zasługuje działalność Profesora (w latach 1971-1972) w Komisji Partyjno-Rządowej ds. Unowocześnienia Gospodarki i Państwa (kierowanej przez J. Szydłaka i z którego też inicjatywy został W. Wilczyński z tej Komisji usunięty), w Konsultacyjnej Radzie Gospodarczej (w latach 1982-1986) działającej pod przewodnictwem Cz. Bobrowskiego; w Radzie Ekonomicznej przy Radzie Ministrów (w latach 1989-1991 i powołanej przez premiera T. Mazowieckiego), w Radzie Ekonomicznej przy Centralnym Urzędzie Planowania (w latach 1992-1893); w Radzie Ekonomicznej – i na stanowisku jej Przewodniczącego – działającej przy Prezesie Narodowego Banku Polskiego (w latach 1993-1997); w Radzie Strategii Społeczno-Gospodarczej przy Radzie Ministrów (w latach 1998-2006), jak też i w innych jeszcze gremiach. W latach 1980-1981 był też W. Wilczyński konsultantem grupy roboczej L. Balcerowicza opracowującej program polskiej transformacji gospodarczej, a w latach np. 1969-1973 także radnym Rady Narodowej Miasta Poznania.

Odrębną i bogatą kartą w działalności *stricto* społecznej pozostaje zaangażowanie Profesora w pracach organizacji naukowych i społeczno-zawodowych, a zwłaszcza w Polskim Towarzystwie Ekonomicznym i Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Jako członek PTE, od 1948 r. pełnił On w tej organizacji szereg i to bardzo odpowiedzialnych funkcji, m.in. Wiceprezesa Zarządu Oddziału w Poznaniu (w latach 1953-1955), Prezesa Zarządu (w latach 1967-1980), wieloletniego członka Zarządu Głównego i członka Prezydium tegoż Zarządu (w latach 1980-1990), a także Przewodniczącego Komisji ZG ds. Reformy Gospodarczej (w latach 1985-1989). W PTPN natomiast – obok wygłaszania wielu odczytów – Profesor przewodniczył m.in. w latach siedemdziesiątych, osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych pracom Komisji Nauk Ekonomicznych. W 2003 r. został też członkiem honorowym PTPN. Od 1995 r. brał udział także w przedsięwzięciach Towarzystwa Ekonomistów Polskich, m.in. jako Przewodniczący Rady. Od początku lat dziewięćdziesiątych był

także aktywnym członkiem Międzynarodowej Rady Programowej Centrum im. A. Smitha, a od 2003 r. również honorowym Przewodniczącym tego Centrum.

Z racji swoich osiągnięć naukowych – i to zarówno indywidualnych, jak i zespołowych – był wielokrotnie wyróżniany nagrodami resortowymi, uczelnianymi, krajowymi i międzynarodowymi. Obok wskazanej już wcześniej nagrody im. Oskara Langego, otrzymał także nagrody miasta Poznania i województwa poznańskiego (1969); nagrodę „Kisiela” (1990); nagrodę Fundacji Krzyżanowskiego (USA, 1992), nagrodę „Pryzmat” (1996) i inne.

W uznaniu całokształtu swojej działalności społeczno-zawodowej, Profesor W. Wilczyński został uhonorowany m.in. tak znaczącymi odznaczeniami państwowymi, jak: Krzyż Kawalerski (1966) i Komandorski (1972) Orderu Odrodzenia Polski oraz Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (1998). Ponadto otrzymał także – w obliczu zasług dla Uczelni – Medal Jubileuszowy „Za zasługi dla Akademii Ekonomicznej w Poznaniu”, zaś za upowszechnianie wiedzy – Medal Edukacji Narodowej. Był także odznaczony Krzyżem Armii Krajowej, Medalem „Za zasługi dla ZHP”, Złotą Odznaką PTE.

Profesor Waclaw Wilczyński nigdy nie był tylko „zdystansowanym” wobec rzeczywistości badaczem, ale też niezwykle ważnym świadkiem i aktywnym uczestnikiem zachodzących w Polsce i w Europie przemian. Był jedną z najwybitniejszych postaci świata nauki i gospodarki, która jednoznacznie – i od samego początku – wypowiadała się za ustrojowym przełomem oraz wносиła fundamentalny wkład do rozwoju doktryny i praktyki transformacji. Opowiadając się za podmiotowością jednostki oraz szeroką wolnością i przedsiębiorczością gospodarczą, jak również dominacją mechanizmu rynkowego w gospodarce, zachowywał Profesor zarazem zrozumienie i uznanie dla potrzeb „silnego” (w sensie tworzenia ładu prawnoinstytucjonalnego) i „małego” (w aspekcie własnościowym) państwa, a w tym i dla jego ograniczonej aczkolwiek skutecznej polityki gospodarczej, służącej społeczeństwu obywatelskiemu.

Dostrzegając zatem wyraźne, „liberalne imponderabilia” w światopoglądzie ekonomicznym W. Wilczyńskiego, należy podkreślić, że był On także liberałem w swoich relacjach z innymi, a w tym z uczniami i studentami. Odwołując się bowiem do licznych pryncypiów i wartości o liberalnej właśnie proveniencji oraz do zasady koniecznej odpowiedzialności za własne czyny i postępowanie, był On człowiekiem niezwykle prawości i życzliwości, pełnym taktu i osobistej kultury, szanującym godność cudzą i własną, otwartym i tolerancyjnym, wrażliwym i wyrozumiałym, kreatywnym i inspirującym. A nadto, dla swoich uczniów – niedościgłym wzorem i Mistrzem!

Będąc do ostatnich dni aktywnym twórczo i dydaktycznie, planując kolejne przedsięwzięcia publikacyjne, Profesor Waclaw Wilczyński zmarł nagle 23 grudnia 2008 r. Pierwszy doktor w historii uczelni, wybitny polski ekonomista odszedł na zawsze zaledwie cztery dni przed oficjalną zmianą nazwy uczelni na Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*.

Marek Ratajczak

* Opracowano na podstawie: W. Jarmołowicz, *Profesor Waclaw Wilczyński – kartki z życiorysu*, w: *Liberalizm we współczesnej gospodarce*, red. W. Jarmołowicz, M. Ratajczak, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008.